

FOLKBILDNING OCH DEMOKRATI

– En bildad människa är en som inte kränker en annan människa, förklarade Gösta Vestlund på Vestlunddagarna 2014. Så hade han svarat sitt barnbarn som undrade vad bildning är.

Tankarna på bildning, demokrati och människovärde ligger så tätt att de hakar i varandra. Demokratin är inte bara rösträtt (att räkna skallarna istället för att slå in dem, som Ernst Wigforss sa) utan handlar också om att samtala och att övertyga med goda rationella argument. Demokrati är en livsform. Inom folkbildningen finns en levande känsla för uppgiften »att skapa ett demokratiskt medvetande«. Men det finns en spänning mellan att undervisa i demokrati och att inte undervisa på ett demokratiskt sätt. Bildning är självtänkande, bildning kommer inifrån. Det är det djup där medborgarskapet tar sin utgångspunkt.

Hans Larsson, folkhögskollärare och filosofiprofessor i Lund, skrev i sin klassiska lilla skrift *Om bildning och självstudier* (1908):

Du frågar vad du bör läsa. - - - Du skall läsa vad du har uppbyggelse av, skulle jag också vilja säga. Ty uppbyggelse är nyttigare än nyttan. Uppbyggelse är allting som gör dig klar i ögonen, som gör din själ spänstigare och friare, ditt hjärta vidare och varmare och hela din håg gladare. Därför, de vise som förstå det, de hålla glädjen i helgd och vårda den som allvar.

Allt som är riktigt glatt är också allvarligt, det kräver du icke bevis för. Därför skall jag icke säga: läs allt som gör dig allvarlig. Men jag säger dig ett allvarsord: allt det, som gör dig djupast glad, det skall du läsa.

Den starka kopplingen mellan folkbildning och demokrati har märkts i Sveriges riksdag. Få om något annat parlament har haft så många riksdagsmän med folkhögskole- och folkrörelsebakgrund. Två tredjedelar av riksdagsmännen kom 1961 från folkhögskolan.

Det var naturligt att vi sökte oss till folkhögskolor och folkbildningsorganisationer för att hitta intresserade och tänkbara samverkanspartners när vi ville bilda DemokratiAkademien – tjugo folkhögskolor var med om bildandet! Ibland har folkhögskolan beskrivits som det sista andningshållet, men Anders Rosén, verksam på Skeppsholmens folkhögskola, ställer frågan om DemokratiAkademien hade kunnat bildas idag.

L.E.

Anders Rosén:

Skulle DemokratiAkademien kunna födas idag?

DemokratiAkademien växte fram ur folkbildningen och föddes på Skeppsholmens folkhögskola. Det var ingen slump. Folkbildningen, med sin demokratiska praktik och rötter i folkrörelsesverige, sökte en vidare arena för en radikal och fördjupad demokratidiskussion. Det skedde i en brytningstid då det gamla folkrörelsesverige krisade och samhällsgemenskapen började dras isär. I mötet med våra unga vuxna kursdeltagare blev detta allt tydligare.

Allt fler av våra deltagare saknade genuint demokratiska erfarenheter. Tidigare skolgång var snarare en skola i det motsatta – odemokrati. Ytterst få hade erfarenhet av arbete i en ideell eller politisk organisation. 90-talskrisen skadade, liksom dagens kris, de ungas framtidstro. Lägg där till någon slags alienation i att växa upp i det moderna välfärdssamhället där mål och mening inte alltid är så självklart. Allt fler brottades med psykisk ohälsa. Hur jobbar man med demokratifrågor i detta läge?

Vi insåg ganska snabbt att det inte i första hand handlade om att lära ut mötesteknik och samhällskunskap. De unga mötte våra fina ord om mänskliga och demokratiska rättigheter med en viss (berättigad) skepsis. Glappet mellan orden och upplevd verklighet skavde. Den gamla sanningen att demokrati är ett övningsämne besannades. Det är bara ur den demokratiska praktiken, med gränsöverskridande möten och dialog det kan växa en insikt om demokratins teoribildning.

Vi började med det vi alltid varit duktiga på. Att möta människor i den situation de befinner sig i. Att ge regi till läroprocesser där självkänslan stärks. Att skapa mötesplatser där erfarenheter delas. Att stärka de grundläggande färdigheter, läsa, skriva, räkna, allmänbildning, som krävs för att vara en aktiv medborgare. Med dagens språkbruk skulle vi kalla det Empowerment. Men jag tror det är det som alltid har varit folkbildningens kärna och styrka. Ur detta föds vilja till samverkan och sökande efter former för att det ska fungera. Där har vi haft stor nytta av att använda Demokratins ABC och workshopen 200 meter demokrati i undervisningen. För många deltagare har det blivit en ögonöppnare och hjälp att strukturera ett demokratiskt sinnelag.

Men vi är inte direkt återhållsamma i våra ambitioner. I den ideala studieprocessen ska deltagarna ha långtgående delaktighet och autonomi. Statens mål för den samlade folkbildningen är att vi ska skapa demokratiska medborgare och bidra till samhällets demokratisering. Här börjar det riktigt svåra.

I skolsamhället gäller det att aldrig ta genvägar. Det är så lätt att planera *för*

istället för att planera *med*. Vi pedagoger vet ju bäst och har störst erfarenhet, jovisst, men utan delaktighet för deltagarna blir det inget bra. Jag tror alla pedagoger kan plocka fram exempel på jättefina studieupplägg som vi kört, men som fallit platt till marken för att vi missade i förankring och delaktighet. Å andra sidan har vi också erfarenhet av delaktighetsprocesser som fött oanad energi när allas skapande resurser tas tillvara. Att dokumentera och systematisera sådana erfarenheter skulle kunna vara ett projekt för DemokratiAkademins de kommande åren. Tänk om DemokratiAkademien kunde vara en spjutspets för progressiv skolutveckling som motvikt till Björklundismen.

Och så vill vi förändra världen. Folkbildningen ska vara idéburen och väcka till engagemang. Men min erfarenhet är att det inte går genom att vara rörelsemegafoner och propagandaapparater. Sådant genomsådär en mediavan och kritisk generation snabbt. Viljan till förändring väcks ur det kritiska förhållningssättet grundat på att stöta och blöta olika argument och ståndpunkter. Vi väcker frågor om mål, mening och hur vi vill och kan leva. Genom att alltid ställa frågor om makt och intresse bäddar vi för att kursdeltagarna vill göra en aktiv insats i samhället. När vi sedan har skickat med redskap ur DemokratiAkademins verktygslåda tror jag att vi danat många dugliga samhällsförändrare.

Slutligen en reflektion om dagens folkbildning. Skulle DemokratiAkademien kunna födas idag? Har folkbildningens praktiker fortfarande bred bäring på demokratin? Ett jakande svar är inte givet. Mycket i folkbildningsklimatet har förändrats på 20 år. Självklart finns det många hängivna folkbildare som stretar på med sina demokratiska praktiker. Visst finns det skolor och studiecirklar som gör skillnad i lokalsamhället och som mobiliserar till samhällsengagemang. Men som helhet?

Vi ser en stat som å ena sidan i uppdraget till folkbildningen betonar demokratiuppdraget men som samtidigt urholkar de ordinarie statsbidragen. Samtidigt ökar bidrag till arbetsmarknadsutbildning som gör oss till redskap i statens utbildningsverktygslåda. Inget fel i sig, men där står inte direkt den idéburna folkbildningen i fokus. Vi konstaterar att allt fler skolledare rekryteras utanför folkbildningens led. Ekonomi och organisation står oftare i centrum än demokratiuppdraget. Vi har avarter av huvudmän som mer liknar friskolekoncerner än idéburna samhällsförändrare. Visst finns det skäl till oro. DemokratiAkademien behövs mer än någonsin för att inspirera och utmana för en vitaliserad folkbildning.

Jörgen Hammarin: Demokrati stavas vi!

Lyssna först på två tillspetsade föreningsröster:

– *Jag vill bli tagen på allvar! Jag är trött på uppifrånperspektiv och låtsasdemokrati. Varför ska jag gå på möten där protokollen skulle kunna vara skrivna i förväg? Är min förening på allvar intresserad av vad jag vill och kan?*

– *Varför kommer medlemmarna inte på möten, säger vad dom tycker och tar ansvar? Demokrati är ju både rättigheter och skyldigheter. Många verkar mena att styrelsen ska fixa allt, eller att organisationen är ett försäkringsbolag! Det är ingen kö precis till uppdragen – istället för att skrämmas med ryssen räcker det med att hota: Du kan bli suppleant!*

Det finns olika sätt att se på demokrati. Hyresgästföreningens Region Mitt sätter i sin demokratiplattform fingret på att demokratisynen/demokratipraktiken kan vara rätt snäv:

»En del nöjer sig med att se demokrati som ett system för beslutsfattande, med valda ledare som representerar sina medborgare/medlemmar. Detta formella synsätt banar väg för en elitdemokrati där bara ett fåtal har den verkliga makten. Hyresgästföreningen delar en radikal demokratisyn. Vi strävar efter en mer deltagande demokrati; i den egna organisationen, i bostadskvarteret och i samhället i stort.«

Viktiga och vackra ord som demokrati lever farligt. Ordet behöver fyllas med ett innehåll för att på ett meningsfullt sätt ta plats i verktygslådan. Därför har DemokratiAkademien varit till nytta och glädje många gånger – i mitt tidigare liv som lärare på Brunnsviks folkhögskola, och i mitt fortsatta engagemang inom ABF och Hyresgäströrelsen.

Varför demokrati?

Grundfrågan *Varför demokrati?* behöver ta mer plats i samtalet, inte bara *vad* och *hur*. På den frågan är det många av oss som svarar på ett ungefär så här:

– Demokrati i samhälle och föreningar är rätt eftersom vi tror på det *lika och unika människovärdet*. Just därför vill vi fördela makten/inflytandet jämlikt.

Ett svar som står för en uppenbart ljus människosyn, en tilltro till att vi människor i grunden vill och kan ta ansvar i gemensamma angelägenheter. Ett svar som leder vidare till strävan efter en mer deltagande demokrati.

Deltagardemokratin behöver sina medborgare och medlemmar, villiga att lära, lyssna och ta ansvar. Demokratins grundform är det direkta inflytandet,

kompletterad med representativa system med en fungerande dialog.

Mot denna radikala demokratisyn står en *elitistisk demokratisyn*. Här är demokratin i första hand en metod för beslutsfattande och ett system för att välja representanter. Vi väljer våra ledare som sedan ska bestämma åt oss, punkt slut. En slags beställardemokrati accepteras, det som i organisationer blir till en fixarroll för styrelse och anställda.

Verkligheten är alltid mer sammansatt än teoretiska modeller, men det principiella vägvalet bör rimligen ha betydelse för hur vi agerar i vardagen. Både positiva och negativa förväntningar har en tendens att bli självuppfyllande profetior.

Folkrörelsetanken är för mig naturligt deltagardemokratiskt, medan folkrörelsepraktiken kan vara både det ena och andra.

Valet mellan demokratisyner är avgörande för flera vägval: vad är en bra folkrörelse, och vilken pedagogik och vilket ledarskap passar då bäst?

Idébärare eller budbärare?

Inte bara demokratin måste vinnas på nytt, det är sak samma med rörelser. Folkrörelser är något organiskt, det finns vare sig en »bäst före«-stämpel eller någon garanti för evig existens. Är »meningen med föreningen« något som svarar mot behov i vår tid? Klarar man att fånga människors engagemang? För att låna ord av Bengt Göransson: Rörelser kan vara döda utan att organisationen för den sakens skull är nedlagd.

Att vara en idébärande folkrörelse är mycket mer än att bara vara en organisation. En rörelse är dynamisk och därmed inte helt förutsägbar. Organisationen är en struktur som behövs för att ge stabilitet så att något blir uträttat. Men organisationer löper alltid risken att upplevas som en administrativ kontrollapparat. När idén blir en organisation dör den, som Per-Olov Enquist skriver i romanen *Lewis resa*.

För mig är en levande folkrörelse vare sig en organisationspyramid eller en megafon, utan människor med idéer i samarbete. Medlemmar ska behandlas som egna subjekt, som viktiga idébärare med möjlighet att påverka. Medlemmar ska inte reduceras till objekt, till endast budbärare för vad andra redan har bestämt. Det är självständiga, kunniga och medskapande människor som ger folkrörelser styrka och framgång.

Samtal och samarbete är demokratins livsnerv. *Demokrati stavas vi*, som regeringens demokratiutredning med Bengt Göransson formulerade sig: »Det viktigaste ordet i demokratin stavas varken jag eller du, utan vi – ömsesidigt beroende av varandra och förpliktade att lösa våra konflikter fredligt, demokratiskt.« (SOU 2000:1)

Jag har många gånger lyssnat på värderings- och demokratiforskare, och anser att det finns omständigheter som faktiskt ger friska folkrörelser goda möjligheter: Allt färre människor vill vara budbärare för helt färdiga åsiktspaket, vägen från ord till handling ska helst vara kort, det ska vara möjligt att vara aktiv i korta perioder och i konkreta sakfrågor, många »jourhavande medborgare« är beredda att ta ett demokratiskt ansvar – men då inte alltid vara representerade av andra, efter möten vill man känna att det betytt något att just jag varit med. Och inte minst: Om man en gång sett att det går att påverka, så är chansen större att man engagerar sig igen.

Välj folkbildningsvägen!

I förändringsprocesser prövas demokratisynen. Det händer att en styrelse, ledningsgrupp eller ett verkställande utskott tänker till om framtiden. De kanske åker iväg för att få vara ostörda och komma ifrån vardagens tankebe-gränsande roller och rum. När de sedan kommer hem ska de förankra sina slutsatser hos berörda, som kanske står frågande. Ledningen försöker med information och korta samtal få medlemmar och medarbetare att förstå varför och vad som enligt ledningen bör göras. Eller på fackspråk: Göra en enkel-loop, och bara lämna litet utrymme för reflektion. Det saknades insikter hos ledningen om att det krävdes en dubbel-loop, med mycket tid för lärande, eftertanke och diskussion. Medlemmar och medarbetare har helt enkelt inte haft tillgång till samma läroprocess!

Tillsammans med föreningsidén behöver lärande och reflektion vara som ett kraftfullt nav, och inte bara en ömtålig eker i verksamhetshjulet. Jag har svårt att se hur en organisation kan fungera demokratiskt och nå hållbara resultat utan att använda folkbildningens idéer och metoder.

Ledarskap för demokrati

Det finns många exempel på det som folkrörelseforskaren Filip Wijkström kallat en ohelig ringdans mellan idéburna organisationer och marknad. Båda sidor lånar språk och tankesätt av varandra. Begreppen chefskap och ledarskap blandas oreflekterat. Risken finns att människor, kanske utan medvetna avsikter, delas in i kategorierna ledare och följare (de »ledda«). När det sker får vi ett uppifrånperspektiv där huvudregeln blir att *några andra* ska servas och aktiveras, nästan som om medlemmarna var ett slags kunder.

I managementböcker är det ledaren med stort L som pekar ut riktning och motiverar »sina« medarbetare. I det demokratiska folkrörelsearbetet behöver vi istället ett ledarskap som underlättar och stödjer medlemmarnas demokratiska ställningstaganden. För en folkrörelseledare bör det dessutom vara

självlklart att uppmuntra många medlemmar att ta på sig ledartröjan i olika formella eller informella sammanhang.

När vi på Brunnsvik sökte svar på hur ett demokratiskt och pedagogiskt ledarskap kan se ut, så lät vi bli attoreflekterat anamma vad som var på modet hos konsulter, i företag och förvaltningar. Folkrörelser förtjänar en diskussion om ledarskap, organisation och styrmodeller med utgångspunkt från egna värderingar och ideal.

Inte bara för, utan genom folket

Demokratisk förnyelse kan både vara att tänka nytt och tänka gammalt. En av mina viktigaste inspiratörer är Oscar Olsson, skomakarsonen som brukar kallas studiecirkelns fader. Oscar Olsson använde uttrycket *inte bara för, utan genom folket* när han i 1900-talets gryning skulle förklara den radikala folkbildningens idé. Oscar Olsson står för en folkbildnings- och lärandesyn som på samma gång är en god demokratiteori.

Dessutom är devisen *inte bara för, utan genom folket* ett praktiskt analysverktyg. En »kontrollfråga« i demokratiarbetet, ja i allt utvecklingsarbete. Så kan teori och praktik knytas samman, för övrigt det som är en stor del av charmen med DemokratiAkademin.

Tore Persson:

Det började med en studiecirkel... Studiecirkelns betydelse för demokratin – idag och förr

I mitten av trettiotalet beslöt en kommunalstämma, det då högsta beslutande organet i mindre kommuner, att även kvinnor skulle kunna bli präster. Det var mer än tjugo år innan ett kyrkomöte inom svenska statskyrkan 1958 fattade samma beslut.

Nå, det var egentligen ingen riktig kommunalstämma som tog detta progressiva beslut utan en studiecirkel inom JUF (Jordbrukare-Ungdomens Förbund), Studieförbundets föregångare och moderorganisation. Studiecirkeln träffades i det lilla samhället Gryt i Östergötlands län och bestod av deltagare som bestämt sig för att förbättra sin allmänbildning och för att studera kommunalpolitik.

Under varje sammankomst då studiecirkeln träffades brukade man ta upp två, tre olika ämnen, vilket var vanligt i cirklar på den tiden. Det kunde handla om vanliga skolämnen, som svenska och matematik. Det kunde också handla om vad som var aktuellt inom jordbruket eller kommunen. Och man ägnade sig åt sådant som var viktigt att känna till för att man skulle kunna vara aktiv i kommunen, som ekonomi och mötesteknik. Varje sammankomst fungerade som ett föreningsmöte, som man protokollförde, som detta exempel från den 10 december 1935 visar:

Protokoll fört vid Gryts J.U.F. studiecirkels möte i Ramsdal tisdagen den 10 december 1935.

- §1. Mötet öppnades kl. 5.30 av ordf. Birger Andersson.
- §2. Föregående mötes protokoll upplästes och justerades.
- §3. Torsten Andersson läste ur boken »Herr Ordförande«.
- §4. Därefter vidtog rättskrivning. Harry Nahlbom dikterade och skall rätta till nästa möte.
- §5. Kaffe dracks under livligt samspråk.
- §6. Diskussionen inleddes av Lisa Persson. Man diskuterade livligt oxens och fårets försvinnande från lantbruket.
- §7. Till ordförande nästa möte valdes Harry Nahlbom och till sekreterare Lage Jonsson.
- §8. Nästa möte skall hållas på Grytö onsdagen den 8 januari 1936 kl. 7.00.

- §9. Istället för diskussion skall man agera kommunalstämma på nästa möte.
- §10. Vid mötet voro 13 medlemmar närvarande.
- §11. Därefter avslöts mötet och värdfolket avtackades.
Gryt dag som ovan

Bertil Magnusson Sekr.

Den här studiecirkeln träffades således – vilket var vanligt – hemma hos någon av deltagarna. Dessutom ordnade man då och då »kommunalstämma« istället för de vanliga sammankomsterna. Dessa »stämmor« hölls enligt konstens alla regler, vilket man bland annat lärt sig genom den populära studieboken Herr Ordförande, skriven av Gerhard Magnusson. Under »stämmorna« avhandlades för kommunerna vanliga frågor, som exempelvis vägarbeten, allmän toalett vid kyrkan, bättre belysning, hushållsskola för socknens arbetslösa och cykelbana. Men den här cirkeln var uppenbarligen också lite förutseende, eftersom man som nämnts även behandlade frågan om kvinnliga präster.

Andra samhällsfrågor som diskuterades var »Hur vi bör ställa oss till frågan om högertrafik« (12 november 1935) – mer än trettio år innan Sverige gick över till högertrafik, »Våra nöjen som varande kulturfolk« (19 november 1935), »Bör landsbygdens ungdomar ägna sig åt politiken« (21 januari 1936), och »Befolkningsfrågan« (18 februari 1936). Den sistnämnda frågan kunde på den tiden, med tanke på kyrkans starka ställning i samhället, vara ett ganska så känsligt ämne eftersom det också behandlade preventivmedel.

Den här studiecirkeln i Gryt var långtifrån den enda cirkel i landet som under på den tiden studerade kommunalpolitik på detta konkreta sätt.

Det började med en studiecirkel...

Våren 1989 träffade jag i Borås några äldre herrar med bakgrund inom JUF och Studieförbundet. En av dem, Volmar Arvidsson, som då var 84 år gammal om jag minns rätt, hade haft ett rikt liv som kommunpolitiker och som förtroendevald i flera folkrörelser vid sidan av arbetet som lärare. När jag frågade honom hur det kom sig att han engagerade sig i kommunalpolitiken, svarade han: »Tja, det började med en studiecirkel...«.

För övrigt hade Volmar, någon månad innan vi träffades, bestämt sig för att han började bli gammal och tog in på ett äldreboende. Redan första veckan startade han sex olika studiecirklar för kamraterna på hemmet.

Volmar var långt ifrån den ende i landet vars politiska engagemang och demokratiska skolning inleddes med en studiecirkel.

Under Vestlunddagarna 2014, som kommit till för att hedra den vitala och legendariska folkbildaren Gösta Vestlund som fyllt 101 år, höll Bernt Gustavsson ett föredrag om skönlitteraturens betydelse i svenska studiecirklar. Där lyfte han fram att den svenska studiecirkeln delvis har sitt ursprung i bibel-läsning från mitten av 1800-talet. Trots att det var förbjudet läste och tolkade människor själva bibeln. Denna läsning i hem och bönehus har kommit att kallas begrundande läsning. Studiecirklar förekom i stora delar av landet under större delen av 1800-talet och 1902 lade Oscar Olsson fram ett förslag om studiecirkelverksamhet på IOGT:s kongress, deltagarna skulle läsa en text hemma och sedan samtala om den tillsammans »i kamrat- och vännekretsen«. Man skulle läsa skönlitteratur eftersom det är »ett sätt att lyfta sig över vardagen och få distans till det egna livet och att knyta sin egen erfarenhet till mer allmänmänskliga erfarenheter, i vilket det individuella och kollektiva förenas«. »På så sätt har studiecirkeln en frigörande potential, som en väg att vidga sin egen erfarenhet, för att på så sätt bli en socialt, politiskt eller kulturellt handlande människa som förändrar sina livsvillkor.« (Bernt Gustavsson: »Vad är skönlitteratur till för?« 2014)

Det kan inte råda något tvivel om studiecirkeln betydelse för Sveriges demokratiska utveckling, särskilt under första hälften av 1900-talet. Vad som däremot kan vara mindre uppenbart är vilken demokratisk roll senare tiders studiecirklar spelar, när deltagarna sedan många år alltmer motiveras av önskan om självförverkligande och allt mindre av en iver att förbättra samhället?

Allt sedan de första studiecirkelarna i Sverige har det hävdats – inte minst av folkbildningens företrädare – att alla cirklar, oavsett studieämne, stimulerar deltagarna till att bli mer engagerade och aktiva i samhället. Dessutom innebär cirkeldeltagande i sig en praktisk träning i att samarbeta, fatta gemensamma beslut, ta ställning i olika frågor etc – centrala förmågor för att en verklig demokrati ska kunna fungera.

Ett exempel: 1961 gjordes i USA en jämförande studie över utbildningsnivåerna i svenska riksdagen och i amerikanska kongressen. Man fann bland annat att hälften av de amerikanska kongress-ledamöterna hade en juridisk universitetsutbildning. I svenska riksdagen var det sex procent av ledmöterna som hade en juridisk utbildning, medan två tredjedelar (66 procent) bara hade gått genom folkskolan och i övrigt kompletterat genom enskilda studier och deltagande i studiecirklar.

2013 utkom en bok, *Nyttan med folklig bildning – En studie av kapitalformer i folkbildande verksamhet* (2013) med Bernt Gustavsson och Matilda Wiklund som redaktörer. Boken är ett resultat av ett flerårigt forskningsprojekt, Folkbildningens samhällsnytta. Författarna vill visa vad som händer med deltagarna

i studiecirkel och kurser på folkhögskolor samt vad den samhälliga nyttan kan vara av sådana studier.

Ett kapitel handlar om »Studiecirkel och socialt kapital«, skrivet av Cecilia Arensmeier. Med »socialt kapital« menas graden av tillit som människor i ett samhälle hyser till varandra, till institutioner och till myndigheter. Om denna tillit är hög underlättas kontakterna människor emellan. Medborgarna i sådana samhällen har lättare att komma överens och samarbeta effektivt. Vilket i sin tur är viktiga förutsättningar för en fungerande demokrati.

I olika studier, där man jämför länder, visar Sverige, tillsammans med främst de andra nordiska länderna, vanligen en hög grad av tillit eller socialt kapital. Vad kan detta bero på? Författaren pekar framför allt ut två troliga orsaker, ett livligt föreningsliv och studiecirkel – verksamheter vi vet är vanligare i Sverige än i de flesta andra länder.

Båda dessa aktiviteter innebär bland annat att föreningsmedlemmar och cirkeldeltagare möter och samarbetar med människor som de annars – genom familj, bostadsort eller arbete – kanske aldrig skulle träffa annat än som kund eller klient. Man engagerar sig tillsammans i ett gemensamt intresse – oavsett social bakgrund, inkomst etc – och som bieffekt stärks det sociala kapitalet.

Man kan således påstå att medan vår grundlag ger alla medborgare rätt att delta i samhällsutvecklingen, bidrar studiecirkelarna till att utveckla vår förmåga att delta i sådana demokratiska processer.